

№ 72 (8025) © 1996 сэд бэс ыймн 18 күнэ. Олтууриньук © Сыаната — 1084 солкуобай

Бэлэний сэлдэргэ үн-
харны бонхуруудтан ту-
тудтанан бааһиналарга
уовурдуу иллэрээлибэт
буолла, ааспыт саас ыһым-
мытыллахтах бааһина-
ларыгар 2400 тонна өрө-
лөдүүн уовурдуу бааһина-
тынан туттулунна. Бу
үрүккү сымаларга тэтизэ-
тэххэ ыһа бадан намыһың
көрдөрүү буолар. Бурдугу-
нан дьарытанар халаайыс

Туорахтаах культураны аастыт сыллаахха дээрнээр ыраас наарган. Борт астыах эрэ бьерейнанын күһүнү хорутууга ыһаа кэлбиппит. Урдук хаачыстыбалаах сортовой энэмэни мунутуур үрдүк сынаада атыыланан баран, ыспыт эрэ киби диил буору буулларыы атыннык эттэххэ, сааскы хорутуунан ыһыы — бу бэйэни албыннааныыга төрүтүөх. Ол курдук, былырын сайын оноһуллубут 2117 гектар ыраас баардаммыт бааһы-балаах одорон 2101 гектарга туорахтаах культура ыһааллыбытыттан 409 гектарга —сааскы хорутууга ыһыттына. Мырылаба 226. Сылалпа 100 уонна Одьулуунга 20 гектар иһинээх

Сирн кытта үлээн ды-
рыстаммат нэһилэктэр
баар буолулар. Маныаха
Хайахсыт, Чакыр, Кыта-
нах, Кылааннаах, Бахсы,
Мугудай уонна Төлөй нэ-
һилэктэринэр суолта уу-
рулубат буолла. Төлөйгө
«Чэчиинэ» бааһынай хаһа-
айыстыбата — уруксу совхоз
ардахтөн бурдук үүннэрин-
тинан утумнаахтык ды-
рыстаммыт биир тарбахха
баттанар үлэлээх-хампас-
таах хаһаайыстыба быһыл-
саас биир да туорабы
буорга түһэргэтэ. Оттон
Халхаахха «Кытыл» баа-
һынай хаһаайыстыбата хор-
туоппуй үүннэрининэн
дыарыгыран, сүүрэн-көтөн,
техника булунаа илээн ик-
ки сайынынан уода тарыс-
та. Силмээрэ алаан уурум-
мут хортуоппуйа үлүһүн
сытыһан. Хатыһы бол-
с

Түмүккө, сирин кытта
үлүн, бааһыкыттан ыдыл-
лар тыа хааһыһыстыбатын
борөдүүкүсүятыл чөлүгэр
гүһэрдэхпитинэ, салгыы
сайыннардахпытана эрэ
сатаныхтаалык өссө төгүл
үмүмүсүбүг дигэн этэ.

Евдокия КОРЯКИНА,
т.а. хайавайыстыбатын
управленнетын
кылаабылай агроноста.

Егор ГАБЫШЕВ

Удуустаагы быыбар комиссията.

УОТТАН СЭРЭХТЭЭХ ВУОЛУУ ҮЙЙН
ТҮМҮКТЭРИЙН

Андрян ИВАНОВ.
Чурагчигтаады 29 №-
дээх уоттан быһыһыыр
этэрээт начальнигын
эбээһиниһын голорооччу.

Анриан ИВАНОВ
Чурагчтгаары 29 №
дээх уоттан баяһыыр
этэрэст начальнигы
эбээрһиниһи толоороччу

МАГНАЙГЫ ҮКТЭЛИНЭН БУОЛУУБА

«Саха Республикатыгар тус бэйэ хаһаайсытыбатын сайыннарыыга, сад-оҕуруот аһын үүннэрингэ, биирдиндээн кэтэх дьэни, даачаны уонна гарыы туттууга граждандарга сыһырымдыбыт сир учуастатын бие биллэргэ бээрин туһунан» Саха Республикатын Президентин аналлаах Ыйаада муус устар 22 күнүгэр илин баттана.

ЫНААХ ПРАВОВОЙ ТӨРҮТЭ

Биллэрин күүрдүк, Саха Республикага – Россия-
бай Федерацияга састабын иһинэр киһирэр суверен-
най, демократическай уонна правовай государство.
Ол иһин иһин Конституциятын (Төрүт Соҕуону)
сүүрү ис хоһоонунан Сойутун граждандарыгар тодо-
ру көндүдү уонна быраабын биирэнн арыгытылаа-
һын буолар.

Хэнийхүх ийин, үхсүтэр бибити гражданын демократический быраабин уонна көгүдүн туһунан өндөбүлбүт тутах. Ол курдук, сорох дөһөннөр төлө айдараалларынан, этэллэринэн тыыналларынан, общественнай тутугу эбэтэр тустээх салайааччыны төлө үөһэллэринэн сыаналымыбыт. Ити демократия тас эрэ көстүүтэ. Дыһыһээх гражданын бырааба уонна көгүдэ чааһынай бас билиинэн эрэ мөһүүтлэнэр. Чааһынай бас билиилээх эрэ юффи дыһыһээхтик көнүл буолар, толору быраабынан туһанар кыахтаах.

Ордук утарсмылаахтын чааһынай бас билин сирн туһаныыга олохтоһор. Миһ саныахпар, маны сорох политической күүстэр бэйэлэрин интэриэстэригэр, быһаас иһин охсуһууга туһана сатыыллар. Холобура, хайдах ойдуохха, себуй иһин олорор дыһага бэйэтин бас билиитин, оттон уһайыбата государство бас билэи дыһаһар сирэ бэолара.

Сиргэ чааһынай бас билин Российская Федерация-
ба граждaннар конституционнай быраантарын ара-
гачылааһын быһыытынан толору иһирэн турар. Та-
тарстанта, Буриятия эмне толору кэмийинэн иһир-
дэ. Башкортостанга тус бэйэ көмө хиллааһымыба-
тын сайманыарыга граждaннар сир учаастагын бас
билигэ ыллылар.

Российская Федерация Конституцннта (Төрүт Со-
куонна), Российская Федерация Президентн Ыйаада
Россия бaры территориятагар бынатчы даяар уон-
на туһаналлар төрүт сокуоннарынан буолаллар. Ол
курдук суутунан көрүүлэр мөккүрдөөх түгээннэргэ
Россия сокуоннара үбээ тураллар.

Россия улсын Саха сирин нийн ардыларыг 1995
снл бэс ылын 29 күнүгэр боломуочуяны үдлэстин
туһунан түһэрэндибит Дуогабарынан снри туһаныы
хэлбэрүктөөх боломуочуя быһыматынан быһаарыл
дыгыта. Онко сөп түбэһиннэрэл, Саха Республика
тын нормативнай правовой акталара Российская
Федерация сокуоннарыгэр дьүөрөлэһиэхтээхтэр.

Саха республикатын Президентин Ыһааҥа сиргэ чааһынай бас билиини толору кээмэйинэн иллэрин иҥ кэрлэт. Билгини Российскай Федерация Государственный Думатыгар аграрнай комиссия иллэрибт «Россия граждандарын сиргэ конституционнай быраастарын мектиэлээһини уратыларын түбунан» со

Кини аатын сүтөр коллоһу, калын совхоһу 16 сыл устата салайбытым, хас да сыл жалаабынай специалист бѳһуымтынан үлэлэбитим. Оной ахтыы суруйарбын бэйэм нэспинэи аадынабын. Н. Д. Субуруускай мин убайдарым, эдийиңдарым (Христофор Кривошапкин) оҕолорун чугас убайдара этэ. Күтүөннэр М. Ф. Догордууралтаахха олорон Чурапчы оскуолатыгар үөрөнөр кэмнэрбэр биһиэхэ үгүстүк сылдьара. Михаил Догордуурап эмгез сымыыа дымалааҥа балылдан хайылыта олоро сылдьыбыт этэ уонна, куттот да буоларынан эһитэ буолуо, бэрэ чугастык көрсөтөр эһилэр. Киниэхэ олох чугаһаабап буоларбыт, бүтөйдии куттанарбыт, толлорбут.

Калин 1966 снлдаахха Партия XXII съезия аатын колхозтан арахсыбыллыт кэнинтэн Соловьеву, Болтонону хаан Хатылыга кишинэн Н. Д. Субурускай аатынан колхоз төриллибитэ. Онно миниг бырабыланына председателинан талбытара. Ол сайын Субурускай 70 сааһын туолуутунан төрөбүт иһилиэгэр Болтоного колхоз үрдүнэн үбүлүөйүнэй ыйымада ыспыһыт. Чуораайытта булгунньарын аныгар түһүлгүлээмининит. Колхоз үлэтин хамнаһын туһуан данылааты өнөрбүтүм. Дьокуускайтан, ордуон кииниттэн партном секретара Р. Х. Кривошапкинныан субэлэһэн маддыттары ыһараан сырытыннарбыллыт. Киинлэр ортолорусгар историк-уучонайдар Гаврил Георгиевич Макаров, Георгий Прокопьевич Баварин, суруйааччылар Николай Егорович Мординов — Амма Аччыгына, Борис Лукин, Савви Тарасов. ССТА корреспондента Николай Сибиряков, журналист Николай Ефремов, партия райкомут бастакы секретара Егор Михайлович Филиппов уо. д. а. бааллара. Онно Роман Христофоровичча бастакы секретарь ГКСВК бэрэстэбиитэлэ эиэс кыттыһын.

СИРИ БАС БИЛИИ

күшү бырамыңдар толору эшнэтиңар. Ол тэрчиги
таһыңар тахсыбат.

Онон бари өргүнц саяагаар нь өргөхөө, Президент ыдммын тустаах ыдммын тодору ирновой төрүтээх.

ЫНААХ СУОЛТАТА

Саха Республикатын гражданныгар сир улаа-
таҕын бос биллэргэ бириш туһунан Президент Ыйаа-
ба, чуоллаан, саха дьонугар сүдү улахан суолталанна,
саха өйү-санааны үһүгүннэри, нация бодданынан
сайдарыгар, цивилизованнай киһи аймах талбыт аар-
тык сүлүгүгэр киирээригэр маһнайты үстэтинэн бу-
луоба.

Бу Бйаах толору хууһунан үлээтэтинэ, 80,4 тыһ. мал кэтэх өттүүр сириг бас билигэ ылыада. Оттон нуораттарга уонна рабочай бөлүөлөктөргэ 21,9 тыһ. мал бэйэтин кэтэх дьыгын, гараһын туттарга ылымт сириг, 62,5 тыһ. мал сад-өбүрүөт, даача учаастагын бас билигэ ылыахтара. Онон, быһа холуйан, 235 тыһ. тыа уонна нуорат ыллара 240 тыһ. гектар сир учаастагын бөһөлөрүн бас билилэлэртөр ылыахтара эбэтэр биир малга ортотунан биир гектар сир тиксэнэ. Ол инниттан сөрөхтөр 24—30 кв. м. ичинээх гараж учаастагыттан садалаан 7—10 гектар ходоһа өттүүр сирдээх буолуохтара.

Онон бу Ынаах Саха Республикатын төрт олох
туохторун барыларын интэриэстэрин таарыйыада.
Ынаах политической суолтатынан кини экономическай
реформа диригник, төнүбэттэк барыытын экинчигинэн
буолар. Атыннык аттааха, общественной олох укулаата
төрдүттэн ularыйбатын туһулуур. Ол иһин даҕаны сиргэ чааһынай бас билин ижирит
тэ политической өхсүһү төрдүтүнэн буолар.

Сир — норуот национальнай байга, хэс бигрдиг тыа ыалын оловун укудатын төртүтэ. Ол гынан баран, сир баай-дуол быһымынан үлэтин илэк. Кини солотокка ууруллан мэккиэлэнэр, атыыланар, атыылаһыллар, түүлэнэр кыага суох. Онон чааһынай бас билэн кииригэ эрэ сирг дьиниэхтик экономическай өртүнүө ааһан-суоттаан туһанар ойу-санааны үтүгүннэрбэ.

Сир участватар чааһынай бас билин кинринта хас биригдэн мал социальнай көмүскэллээх буолуутун мэхтиализэра. Бу өртүнэн Ыһаах ураты суолтаны ылыада. Дьонноор былаас уларыйытыттан куттам-макка, саарбахтаабакка, бэйэлэрин сирдэритэр олох атыннык сыһыаннаһар, көрөр-хараһар буолуохтара. Ыһаах, сылгы ииттэн, үүнээйи үүннэрэн олохторун онгостуохтара. Ханнык эрэ директор быраһымын ол олүүдээн биэрэрин-биэрбэтин көлүүтүөхтэра суога.

Бийаах дьаг көргөнгө аныгылыы сир-майгы туо-
мун итэргэ, иигэргэ көмөлөһүүдэ. Дьаг нэргэни
түмүүдэ. Одо кыра ардэһитин бэйэтин туһугар үлэ-
лиг үөрэниэхтэ, барыны-бары харастыырга, ааһан
суоттаан туһанаарга иитиллүүдэ. Бэйэтин уонна аты-
дьон үлэтин убаастыһа, сиртэ талтад кэһитини итэ-

Н. Д. СУБУРУУСКАЯ ТӨРӨӨБҮТЭ 100 СЫЛЫГАР

**Суруйары бэйэм
нэспинэн аабабын**

ыларын туһуман сэрэппит этэ.

Н. Д. Субуруускайга пааматыннык турорбулнут, эскини А. Д. Картузов оморбута. Ону тэгэ Николай Дмитриевич бюстарын оморторон үс ухаастайга турорбулнут. Дьон сүргэтэ көтөүллүбүтэ, Убүдү-йүнай ыһаахха Г. П. Башарин, Е. М. Филинков уоттаах-төлөнөөх эвэрдэ тылы эппиттэрэ. Оттон партия райкомун туруорсуутунан урукку ССКП XXII съезин аатынан колхоз оморчу Н. Д. Субуруускай аатынан совхоз буулбута, хаттаан бедог сүтүү ыгытыллыбыта. Оттон мин тыа хаһаайыстыбатын управлениетын начальнига буолбутум. Наһаа бедог хаһаайыстыба туһаны адалбатаба, бары өргүнэс молтоон, уһугар эстэ сыһан, 1978 сыллаахха бастарыппытара. Урукку территорияны даһин Субуруускай аатынан совхоз тэриллэбинигэр Аммага оморон үдэлэи кэлбитин.

Совхоз 1986 сыллаахха Н. Д. Субуруускай 90 сааһын илгитик бэлитээбитэ. Үбүтүөһүнэй иһаады көрсө сага музейы тутан киин кулүүһүн тылын ити кун директор И. Н. Игнатьевка туттарбыһыт. Оһно Николай Дмитриевич олобун, үлэтин сырдатан да кылаат оһорбутум. Атын оройуоннартан делегациялар нэлэһиэр улахан күрөхтэһиэлэр буолбуттара. Буор Ураһаа ат сүүрүүтэ ытыллыбыта. Субуруускай аатын совхоз рабочайдара, специалистара оһонунан сыллара үрдүктүн туһуттара. Оройон совхозтара бары иһылыбыттарын кэнэ субуруускайдар 1983 сытта дээрэ совхозунан оһорбуттара.

ригээр. Сүрьеэ сэлхүүн культурута үрдээтэйгээр, сэлхүүн үрдсэн үлдэгдэлтэй үрдсэн барьцаа.

СИР УЧААСТАГЫН БАС ВИЛИНГЭ
СЫҢЫАРЫ БЭРЭЭДЭГЭ

Президент Ыйбаара ханнык даданы сана сир үлэйдигэр көрбөт. Урукку өртүгэр гражданирга туһанына сылдыбыт сир улаастарын бас билингэ биэрини көрөр.

Сир уявчдагын бас билэнгэ бээрэн гэржданин-
га нүүс өртүгүн булгулчулаахыг соёломмёт, Хас
бээрэн гэржданин сайабылманга бээрэн бас
бэлхэм ариллах субидиалистидо ылар.

Сир ухаастагын бас билингэ бириин сүрүн хаач-
хастыыр принцибенэн сирн аналтын туһанын бо-
лолор, Холбоура, Президент Ыһаадын билингэтинэн
сир ухаастага тый сиригэр бөлүөлүккэ уонна сайы-
лыкка уһаайба сиригэр кэтэх сүөлүгэ оттуур сиргэ
бариллар. Оттон куоракка — дыйа, даача, гараж тут-
туутугар, сэд-сүрүот ухаастагар, Оттон атын сыалга
сир ухаастага бас билингэ бариллибэт.

Сир участкага быһыллыбыт нурма быһыытынан Саха Республикатын гражданныарыгар төлөбүр суох, биһир төгүлээн эрэ бэрлэлэр. Холбурар, гражданнын урукку сирин участкага бас билингэ ылан атымылы охсон баран сана сир участкага босхо бас билингэ ыларга көтүллөмүт.

Бас билингэ бэрлибит сир учаастага түү-лэнэр, атастаһылар, бөлөхтөнэр, нэһилиэстибэҕэ бэриллэр, атыыланар, атастаһыллан буолар. Онон кини нормативнай быһыллыбыт сыаһыланар. Ол сыаһаата нолуога стааһатын кээмэйин 100 төгүд үрдэһиһиэ таһыһээр. Холубур, Ньурба улууһугар 1 гектар хoduһа нолуогун стааһата 4200 солк. Ньурба бөһүөлэгэр 1 км. м уһаайба сирэ—35, тыа бөһүөлэгэр —16 солк. Оччобуна 1 гектар оттуур хoduһа сирин нормативнай сыаһата 420 тыһ. солк. таһыһээр, оттон Ньурба бөһүөлэгэр уһаайба 1 км. м 3,5 тыһ. солк., тыа бөһүөлэгэр 1,5 тыһ. солк. буолар. Эбэтэр Ньурбага 0,16 га уһаайба сыаһата 5 мол. 250 тыһ. солк., тыа бөһүөлэгэр 0,30 га уһаайба 4 мол. 500 тыһ. солк. буолар. Нормативнай сыаһа сир учаастагынын айыллаттан бэриллибит быһагынын сыаһатын курдук көстөр. Үчүгэйдик көрүллүүбүт, ыһоһуллубут уһаайба сыаһата быдан үрдүк буолуон сөл. Ол кээмэйэ хардыта дуоһобардыһар сыаһанан эбэтэр рынок сыаһатынан быһаарыллар.

Сир сыналаха буоларынан сибээстээн, бас билингэ барыллар сир участкагын аныгыар сир хостонор баайа суогуун туһундуур ыспыраална баар буолуохтаах. Эмиэ итинэн сибээстээн, курраттарга, улахан бөлүлөктөргө кварталнай тутуулар кэскиллээхтик барар чэрчидэрэ эмиэ оһонулуохтаах. Чааһынай бас билингэ барылланы сир участкага олохтоох администратциянан суут быһаарымтыан төттөрү быһдынар кыахтаах өскө.

— сир участкагыз аялынан туһанылдыбат буоллаҕына;

—оттуур сир улаастага 2 сэл бирчиинэтэ суох туһаныллыбакка сыттабына;

(Бүтүүтүн 4-с стр. көр)

отгон болтолор хаста даганы мушгашаан тутуу-
лутуулан одорорго мөжүүлэн көрүүтснэ. Бийнги XI
— XII пятадскалары үлз сүрүн көрүүнэригэр си-
тиһилээхтик түмүктээбиппит. 1985 уонна 1986 сс.
социалистическай куоталаһыга оройуонга бастаа-
быппыт.

Совхоз 1989 сылтаан аренднай бадаргаиэ толо
ру кирибта, Элбэх произнодствениай, культурнай
социалнай тутуулары ыһыһыһыет, сүөһү нитинти
гэр хотон тутуутун бөлүөрүөнэ быһаарыллыбыта
Сылгыга күрүө-хаһаа, Болтоого типовой база
бурдукка анаан сага сарайдар, Болтоого уонна
Хатылыга сага сайылыктар тутуллубуттара, үрдүн
күүрүүлээх динилар тардыллыбыттара, үлэ-сын
наалаа лаазырдара үлэбэ килтириллэбиттара, Сов
хоз таас тутуулары ыһытыга сүрүн хайысханы ту
туһун илгитэ, Таас кудуун, оҕо садыт, оскуола
бааныык бырайыактара оһоһуллубуттара, Үгүс үлэ
сири тупсаран өгөрдүгэ, элбэх сыллаах оту иһи
та ыһытыллыбыта.

Үүт намтар, сүүнү айылыгын соготуон
катаанынга, солдэи угууга, тутууну
үгүс маяк үлэинтэр биэр буолбуттара,
ааттара оройуонга, республикада иккиник биллиби
та. Экономической сулууспа үлэинтэрэ П. М. Пер
мяков, П. С. Соловьев, кыдаабынай
П. Н. Павлов тустаах эбэлэниастэрин энкилэ суо
ттороллоро, улуот-отчуотунас түпсүбүтэ,
Н. Д. Субуруева

Анатолий ЕФРЕМОВ,
пенсионер.

